

DOM IN SVET.

Zabavi in pouku.

Izhaja po jedenkrat na mesec.

Štev. 5.

V Ljubljani, 20. maja 1888.

Leto I.

UTEHA.

Nebes Gospod!

Čemu v človeka revno bitje
Si vdahnil pač to tužno žitje,
Čemu si vstvaril zemski rod?
Da tu na zemlji naj trpi,
Trpi in večno se solzi? —
A ko ga zmore množ gorja,
Ko onemaga vsled solzâ,
Da mine, kakor se rodi . . . ?

O ne, o ne . . .

Dobrota Tvoja večna je.
Kako bi mogel Ti hoteti,
Kako z nebes visocih zreti,
Da zemlje sin, oj Tvoja stvar,
Dobrotne Tvoje roke dar,
Trpeti mora, le trpeti?
Kako bi mogel Ti pustiti,
Ki večna Te ljubezen kiti,
Da zemlje sin, podoba Tvoja,
Končavši žitje, žitje boja,
Pozabljen vsem, sme preminiti? —

O ne, o ne . . .

Dobrota Tvoja večna je.
In ko človeka stvaril si,
Namen mu ta podaril si,
Da človek večno naj živi . . .
Saj vdahnil v trupla nemi stvor
Duha nesmrtnega izvor,

In duhu temu želel si
In duhu temu velel si:
»Po potu pravem hodi,
Ki do uzorov vodi,
Poštenja išči in pravice,
Ljubezni blage in resnice —
In: duh človeški, ti boš večen,
Prisezam —: večen, večno srečen! —

Pač buren je življenja tok,
In solzni dol je dol trpljenja
In skušnje kraj in kraj borenja,
Nemira kraj in kraj teženja,
V njem drug človeštvu — stok in jok.
To žitje mine.

Ž njim mine bôl, trpljenje, znoj,
Poleže ž njim se vihre boj,
In zora zlata oj prisine
Na žitja večnega obok. —
In milo sije,
Ljubezen lije
In čar in rad —
Nebá naslad . . .

In dub, ki svetim si uzorom žil,
Iz vira večnega tedaj boš pil. —
Oj blagor, blagor! — V solz dolini
Pa boš ostal pomnik,
Pomnik krasan in pa svetlik,
Sveteč potomcem v tej temini!«

Faustus.

Lepi dol.

(Nadaljevanje.)

VII. Zima.

Na Martinov dan zjutraj je bilo snega do kolen. V takih krajih, kakoršna je »Gora«, sneg mnogokrat zapade nagloma in tudi na debelo. Ljudje so ga privajeni in se ga ne vstrašijo, akoravno jih čakajo razne težave, katerih prebivalci mest in planjav ne poznajo. V takih samotah in na taki višini ima ostra zima z debelo sneženo odejo nekaj posebnega, zanimivega, rekel bi pesniškega. — Martin se ga je razveselil in ni si mogel kaj, da ne bi prav z mladostno gibčnostjo začel gaziti tje in sem okoli hiše. Dopoludne sta šla oba v gozd in znosila domu nekoliko nakopičenega mahu in praprotja za razne potrebe, zlasti pa, da bi zamašila vse špranje. Kako jima je dišala južina opoldne — okusno prirejeno gosje meso! Žejni grli sta poplaknila s sladko medico in to je razvezalo Martinu jezik, da prične hvaliti čez mero prijetno življenje v Jaznem dolu. »Morebiti ga ni človeka srečnejšega od naju. Hvala Bogu, za zdaj pač ne vem, česa bi mi manjkalo. Zdrav sem, lakote mi ni trpeti, razun Boga in tebe ne poznam gospodarja.«

»No, kar se mene tiče, jaz sem ti tovariš, ne pa gospodar; ne veva pa, kakšne skušnje nama je še Bog prihranil, zato se ne hvaliva prekmalu, da se naju ne polasti prevzetnost ali lenoba. Dokler bodeva rada delala, dokler se zaneseva trdno na previdnost božjo, ne bode se nama slabo godilo. Seveda, najino življenje ne bode zložno in tako redno, kakor je v mnogih hišah, kakor je pri bogatinih. A imelo bode druge prijetnosti in upam, da nama bode donášalo pravo srečo. Saj jo iščeva po

pravi poti, in želje najine niso prenapete. V srcu mir, veselje in pogum — to je vse, česar potrebujeva za srečo, in to imava, kaj ne da, Martin?«

»Upam da«, odgovori Martin in se tovarišu prijazno nasmeja.

Zunaj sneži še dalje, moža pa delata v topli hiši sklepe za prihodnost.

»Dolgo nama je prizanašala zima, zdaj pa je le tu. Lej, Martin, kako burja nanaša sneg v dolino! To naju ni iznenadilo. Hišico sva pokrila, peč imava, za drva nama ni treba skrbeti. Za zdaj imava trsk, pozneje pa, ko se bo utrdil sneg, dričala bodo drva tem lažje sem doli.«

»Po led bo zdaj težje hoditi«, hoče reči Martin, pa spomni se v tem trenutku, kako bedarijo bi bil izustil. Prime se za usta. Janez, ki je Martinovo misel uganil, reče: »Po led nama ne bo treba hoditi, saj imava snega v obilici! Koliko pa imava živeža?«

»Moke in soli bo komaj še za teden, fižola, ki si ga prinesel iz Trga, bode morebiti še za šestkrat v pisker; suhe hruške pa bodeva lahko glodala do sredi zime. Kaj pa naredim z divjimi gosmi?«

»Gosi boš jutri oskubel, razsekal in nasolil, potem pa jih bova dejala v dimnik. Do zdaj sicer še nisem imel v ustih okajene perutnine, vendar mislim, da bo užitna.« — »Kje pa dobiva moke in soli?« vpraša Martin.

»Ravno sem mislil na to. Denarja sicer nimava dosti več, pa za tri kože, med temi dve kunini, dobilo se bode precej živeža. Ta teden morava izhajati s svojo zalogo. V nedeljo bom govoril s kupcem v vasi zastran kož, v ponedeljek pa greva po moko in sol.« Pri tem je ostalo. Kupec je rad zamenjal

sol in moko za kože, saj je naredil še lep dobiček.

Jazni dol bil je tako preskrbljen z živežem do božiča in še dalje. To pa je bilo tudi treba. Nastala je debela in mrzla zima, tako da je smel biti vsak vesel, kdor je imel toplo sobo, kakor naša gorjana. Martin je pridno metal v peč, saj kurjave ni manjkalo. V sobah zdaj ni bilo zapaziti najmanjšega nereda. Stari vojak Martin je postal vzgledna gospodinja. Kakor zlato svetilo se je v spalnici razpelo iz bron. To in tri svete podobe na steklu je spoštoval Ivan tako, kakor njegov rajni oče. Nad srednjim oknom je bila podoba presv. Trojice, nad mizo zadnja večerja Zveličarjeva, na nasprotni strani pa sveti Jurij na konju.

Ker sta imela naša moža za delo mnogo časa, rabila sta ga za potrebna opravila in nista se sramovala nobenega. Ivan sam je navadno svojega tovariša v delu vadil in poučeval, kajti bolje je vedel, česa je treba, akoravno je Martin imel več ročnosti in spretnosti, zlasti v črevljarstvu. Tako n. pr. je Ivan prirezoval platno v Trgu nakupljeno, šivala sta pa oba in si napravljal perilo. Težko da bi bilo ukrojeno vse mojster-ski, toda trdno je pa bilo, trdno! Iz polhovich kožic naredila sta si kapi, in si podšila suknji. Ivan je naredil tudi široke krplje za-se in za Martina. Bili so neobhodno potrebni, brez njih bilo bi težko gaziti sneg.

Časih se je moral Ivan prehoditi, da je poravnal visoko svoje truplo, ker predolze ga počitka ni bil vaje.

Pred takim sprehodom je naredil iz strupenih korenin, ki jih je jeseni nabral, strupene kroglice. Te je polil s polhovo mastjo in jih lisicam nastavljal. Na ta način sta imela o božiči že nad dvajset lisičjih kož, dokaz, kako

se je bil pomnožil rod zvitih tatic krog Jaznega dola.

Še za par tednov bilo je živeža v izbi; zanj se jima torej ni zelo mudilo; nastala pa je druga potreba, ki ju je kmalu po božiči prisilila iti na somenj v precej oddaljeno vas v Vipavski dolini. Obutev sta bila skoro popolnoma razdejala. Ivan je namreč slišal že od rajnega očeta, da se usnje v tisti vasi po ceni kupi, a lisičje kože se dobro prodajo.

Če se nama posreči kupčija s kožami, prineseva lahko živeža, kolikor ga še za ostalo zimo potrebujeva. Martin se je veselil, da bo spremljal Ivana, ker iz raznih vzrokov ne bi bil rad ostal doma. Ivan ne vidi nikakoršne nevarnosti za svoj dom, saj je hiša dobro krita in opažena, pa tudi dobro zaprta. Vlomiti bi ne bilo lahko. Ognja varuje jo sneg, ki jo pokriva na debelo. Hudobnih ljudi se v tem času v Jaznem dolu tudi ni bati.

Proti večeru istega dne vračata se naša sejmovalca dobro obložena v Jazni dol.

Za lisičje kože je kazalo iz početka kaj slabo. Kupci, katerim sta jih ponujala, obetali so zanje kaj malo. Ivan se že misli vrniti s kožami, pa brez potrebnega usnja. Tu vidi prihajati sivo-bradatega resnega moža, zavitega v širok plašč. Že po svoji zunanosti vzbujava ravno došli sejmovalec občno pozornost. Kam neki gre? Približa se Ivanu in ponudi za kože takó veliko vsoto, da ga vsi prisotni z Ivanom in Martinom vred nezaupljivo gledajo. Tujec našteje brez razgovaranja obljubljeni vsoto in odide s kupljenim blagom. Ko sta se pod težkimi bremenoma vračala domov, bile so njune misli še vedno pri tujem možu. Kako čudno sta si podobna ta dva moža! »Da, prav tak je bil oni . . . in vendar kak razloček!« Tako je govoril

Ivan sam seboj, potem prenehal, in zopet je poluglasno nadaljeval: »Ni skoro mogoče, da bi današnji kupec bil on sam. Tak hudodelec! Ta pa je nekako višje bitje. Bog vedi, kdo je!« Gotovo so rojili Ivanu spomini iz prejšnjih časov po glavi, kajti ves je bil zamišljen.

Skoro enako se je godilo Martinu. »Videl sem ga že enkrat, pa kje? kje?« Tako se je vpraševal, pa zastonj iskal odgovora v svojem spominu. Ko sedeta doma za mizo, prime se Martin z obema rokama za glavo.

»Zdaj vem, dobro vem, kje sem ga videl. V Ciganski jami, kjer me je rešil gotove smrti. Ti buča neumna, da si mi tako pozabljiva!«

Ivanu se ni zdela Martinova misel neverjetna. Isti dobri mož, ki je rešil jeseni Martina smrti, hoče ga rešiti zdaj lakote s tem, da preplača desetkrat njegovo blago. Mogoče je pa tudi, da je vse to bolna Martinova domišljija. Zato reče Ivan: »To je skrivnost, ki je zdaj ne moreva razkriti; morebiti se razkrije kdaj sama po sebi, ko se tega ne bova nadejala.«

Drugi dan je črevljarsko delo obema dalo opraviti. Martin je bil dovolj izveden črevljar. »Le poglej moje kopito, moje enakomerne šive,« reče Martin in kaže ponosen iztesano kopito in pričeto delo. Prisvojil si je bil to ročnost pri vojaki. Ivan mu te zasluge ni odrekal, temveč hvalil je njegovo delo, pa prevzel za ta čas nekaj gospodinjstva. Tako jima je potekla zima. Zdelo bi se komu enolično, ali naša moža nista bila teh mislij. Vsak dan je imel svoje delo in nista se dolgočasila. Mnogokrat sta vzela v roko tudi kako knjigo; dobila sta med drugimi stvarmi tudi stari evangelij, ki je bil od pamtiveka pri Kólarjevih kot nekaka svetinja še od škofa Hrena sem. To knjigo sta najbolj spoštovala

zaradi njenega domačega jezika. Pa tudi par nemških sta imela seboj, ker sta se bila pri vojaki oba za silo naučila tega jezika. »Žalibog, da ni mogoče dobiti slovenskih knjig«, pravi včasih Ivan. »Pa upajmo, da bode polagoma bolje. Nekateri kmetje v naših krajih so nekako nezaupni proti šoli, ki se bode kmalu tudi v Črnem Vrhu začela. Duhovni gospodje so sicer že od nekdaj poučevali nekatere otroke, a pravega reda ni bilo, ker mnogi stariši ne marajo za lepo besedo, siliti pa duhovstvo ne more. Naša modra cesarica pa je začela skrbeti tudi s primernimi postavami za šole. Bog jo živi še dolgo!« — »Bog jo živi, našo cesarico!« pritegne Martin, ves navdušen zanjo, toliko bolj, ker jej je služil kot vojak.

Taki so bili njuni pogovori, taka njuna zabava. Nedelja jima je pripravila nekoliko spremembe. Največ pa božični prazniki, katere je skušal obhajati Ivan po starih šegah. A zaradi pomanjkanja raznih potrebščin bilo je praznovanje zelo skromno.

Bila sta včasih oba kaj priprostega, rekel bi otroškega srca. Koliko veselja je imel Ivan s staro leseno uro, katero je našel ob svojem prihodu polomljeno na tleh. Takrat jo je spravil na varen kraj, zdaj pa jo vzame zopet v delo in jo popravi. Martin, ki noče za njim zadržati, izrezlja lesenega žagarja, vžge mu z razbeljenim žebljem črna usta, debele oči in črne gumbe na suknji. Za hlače ugajala je staremu vojaku najbolje bela prvotna lesena barva, suknja morala je biti rumena, ker zunaj češminovega lubja ni imel drugega barvila. Klobuk mu je počrnil z ogljem. Če je obtežil dolgo žago s primerno težkim lesom in žagarja postavil na polico, pričel je njegov leseni delavec kimati, kadarkoli se ga je kdo dotaknil. Martin se je pogovarjal

ž njim toliko rajše, ker mu je žagar prikimal na vsako vprašanje. — Iz usnjatih ostankov naredila sta meh in v kuhinji malo kovačnico. Tam kujeta motike, krampe in drugo poljsko orodje.

Treba je tudi v resnici bilo oskrbeti poljskega orodja, kajti glavna njuna skrb je morala biti za poljedelstvo. Spomlad je pa vedno bližje prihajala in nekatera njena znamenja so se že prikazovala. Nekateri dnevi so bili v dolini že precej gorki in sneg se je naglo tajal. Kako rada sta pohajala naša možaka pred hišo, kjer je sneg najprej skopnel in je nastala prijazna tratica. Kmalu so se tudi na drugih solnčnih mestih prikazala gola tla in nenavadno veselo čustvo je začelo navdajati oba Jaznodolca. Saj je pač prestana največja težava, prva zima je prebita in odslej jima bode z božjo pomočjo šlo boljše in glajše.

Nekega dne reče Ivan: »Strdi imava še; toda čebelam bode ugajalo, če se

malo prezračijo. Tudi že dobé lahko hrane na vresji, ki cvete na prisolnčji. Nesi tje panj, pa z listjem ga dobro zadelaj; noči so še mrzle.« Kakšna radost je bila za Martina, ko so jele frčati čebele na vse strani, a njega so pustile popolnoma pri miru. Za nekaj dni dišal je panj kaj prijetno, da je bilo veselje Martinovo vedno večje.

Skopnel je sneg krog Tople jame, dasi je bila na senčni strani. Pozneje se je odkrila solnčna, in še le, ko je začela peti kukovica, tudi senčna stran. Sedaj se je pričelo veselo življenje v Jaznem dolu. Od jutra do mraka odmeva v dolino žvrgolenje gozdnih ptičev, ki si znašajo gnezda. Ivan in Martin trebita, gnojita, prekopujeta njive, valita in razbijata kamenje, požigata grmovje in mah; pričela se je setev.

(Nadaljev. prih.)

Iz burkaste preteklosti Mihe Gorenjskega.

(Nadaljevanje.)

VII. Samomorilec.

Marsikateri dijak, ki ostavi srednješolske študije zgrešivši svoj namen zaradi te ali one nezgode, poskuša se pozneje v raznih stanovih, ne da bi do konca svojega življenja prišel do pravega poklica.

Take vrste človek je bil rajni Tonček Krokar. Iz ponesrečenega dijaka postal je vojak; doslužen vojak je dobil kmalu službo gospodarskega strežaja. Odloživši strežajsko obleko uvrstil se je med diurniste. Nazadnje pa je bil veliko let pismo-

noša pri Mihi Gorenjskem. Pri njem je imel prosto stanovanje in tudi hrano, ko je bil še diurnist.

Mož se je čutil vedno nesrečnega. Svojo nezadovoljnost je skušal pregnati največkrat s požirkom močnega žganja. A s tem je bilo pomagano le za toliko časa, dokler se alkohol ni izkadil iz Tončka (kakor so ga navadno nazivali).

Vročega poletnega dne pride nenavadno hudo potrt domov iz pisarne. Le v tla gleda in videti je močno zamišljen. Kar se vstopi pred poštarja rekoč: »Jaz sem življenja sit, najboljše je, da se sam

končam!« Poštar, hitro premislivši ves položaj, odvrne: »Dobro, do sedaj sem menil, da ste nekako čudno zabit človek, ta vaša izjava pa mi svedoči o zdravem vašem razumu in pravi pameti. Toda nekaj vam moram vendar le naravnost povedati: »Nebes potlej le nikar ne pričakujte!« »E, ta so mi tako že davno odšla za zmiraj«, odreže se trdovratno Krokar. Miha nato: »No, če pa je taka, povejte mi, na kakšen način se prav za prav nameravate končati?« Tonček gre globoko po sapo ter zdihne: »Ko bi le imel samokres, najraje bi s smodnikovo pomočjo sklenil svoje pusto življenje.«

Miha mu nato ponudi kar svoj samokres, pa pripomni, da se nikakor ne smé ustreliti v njegovi hiši ali tudi ne preblizo poštnega poslopja. Najprevidniše naredi, ako gré k Savskemu jezeru, tam se postavi prav ob robu in si pomeri kar v čelo. Tam vsaj gotovo utone, ako bi se morda ne zadel precej do mrtvega. Tak človek pade namreč vselej na lice obličja.

S tem se zadovolivši vsede se Tonček, da spiše kratko oporoko.

Kar je obleke kaj vredne, voli jo svoji sestri. Dva srebrnika, ki sta v obleki, pa odloči za pokop, ako ga bodo hoteli pokopati; sicer naj pa poštar ukrene z denarjem, kar in kakor mu drago.

Miha mu prinese med tem prazen samokres z vžigalno kapico na prašnici.

Nepopisno ginljiv je prizor, ko se poslavljata stara znanca, po Tončkovi misli pač za zmeraj. Iz poštno sobe gresta skupaj, potem pa prekorači vežni prag vsak pri drugih vratih.

Miha jo hitro vreže čez dvorišče po stranski bližnjici na določeni kraj, in tudi dospè še pred Tončkom k jezeru ter se mu tam za gostim plotom prikrije. Krokar pa nastopi po glavni cesti zadnji svoj pot proti osodepolnemu kraju.

V tem času so solnčni žarki ozko dolino že ostavili. Dvignili so se višje ter obstali nekoliko še na gorskem vznožji in osredji, preobrazijo za nekaj minut obsežne trate v bujne prte s prav iztočno krasoto ter obdajo temno-zeleno šilovje s svetlo-zelenim pajčolanom. Pa že menijo, da so storili svojo dolžnost. Zali gozdi so spet temni, pozlačeno pa je sedaj sivo skalovje nad njimi. In glej! Razkropili so se solnčni žarki in se prikazali v rumenkasto-rudečem obsevu nebotačnih vrhov.

In, kakor bi gora odsevala, zapaziš tam nad onim visocim robom za nekaj trenutkov prav višnjevasto-rudeči planinski žar. Pa čarobne barve se že spajajo, že se je začelo večerno solnce z blede osvitljava poslavljeti od najvišjih vršacev. Še zadnji pozdrav mogočnemu Prisanku, velestrmemu Razoru in debeloglavemu na jezerski strani prikritega Mangartu — in potopljeno je poletno solnce daleč tam za gorami v morske nepristopne globine.

In gorenjski snežniki so spet rujavkasto-sivi, pa blede in goli sedaj še toliko bolj, kolikor raznobojniše in divniše prizore je večerno solnce poprej razkazovalo strmečim opazovalčevim očem.

Ko sta tako razodevala plan in gora, nižina in pečina, zemlja in nebo, da v nekaterih urah mine dnevu oblast, prikorakal je Tonček Krokar po beli cesti mimo sv. Andreja cerkvice ter kmalu dospel na označeno mesto. Ne ovrši se niti v daljavo, niti v višavo, postavi se ob zelenem robu mirnega jezera, potegne samokres izpod trdo zapete suknje, nastavi ga pošev proti čelu (tako, da bi se ne bil mogel do mrtvega ustreliti tudi, ko bi bil samokres nabit,) in sproži. Pri tej priči se sesede na tla in obleži, kakor bi se bil v resnici ustrelil. Blizo njega

pa je vzletelo par divjih rac ter se preselilo na drugo obal hladnega jezera.

Sedaj je prišel čas, da Miha vstane iz svojega zatišja, od koder je samomorilca natančno opazoval.

Tiho se priplazi h Krokarju in — sklenivši obe roki — vzdihne na pol milovaje, na pol zadovoljno: »No, sedaj je pa revež prestal ta svet!« V tem hipu se oglasi samomorilec: »Oh, saj sem še živ, gospod, še živ! Kaj ne? Ali sem mrtev?« Miha ni vedel, ali bi se smijal,

ali čudil brezpametnemu človeku. Kakor bi se čudil, zakliče: »Kako pa, da ste se zgrudili na tla?« — »Ker sem mislil, da sem mrtev«, odgovori mirno Tonček Krokar.

Podasta se skupaj domov. Tončku je treba malo žganja, in kmalu je pomirjen. Ker se mu je v tem slučaju steklo tako čudno pa vendar ugodno, zavrne odslej odločno vsako skušnjavo hotečo mu prigovarjati, naj se sam usmrti!
(Nadaljevanje prih.)

BOLNIK.

Spotrto dušo, bolen na telesi,
Oj, lastovke, tako sem čakal vas!
Ko zemlja zdaj se s cvetjem mladim rési,
Trepeče solza mi svetlà v očesi:
Presrečen sem — pomladni gledam čas!

Ne veste vé, kaj ta pomlad pomenja,
Kaj toliko mi vzbuja milih nâd!
Pač vem: nebó jednako se razpenja,
Pod njim življenje isto se začinja,
A ta pomlad mi druga je pomlad!

Na blede lice znanci so kazali,
Na moj život so gledali skrbeč:
»Ta nosi v prsih svojih smrtne kali,
V prerani grob ga homo pokopali,
Pomladi zlate on ne vidi več!« . . .

A vidim jo! Krepilni dih v prirodi
Močij mi vliva novih v bolni trup;
Skrivnostno snuje mladi čas povesodi,
Veselje ž njim, nebeško dete, hodi,
Srcé preveva mi življenja up.

O, živel bom! Krog mene cvetje vstaja,
V radosti zemlji se žari obraz;
Prirode kras neštet na dan prihaja,
Vse poje, cvete, svet se ves pomlaja,
Zakaj bi ž njim se ne pomladil — jaz?

Željno mi plove vid čez solnčne griče,
V opravo svet je svatovsko odet;
Kako me zove k sebi, vabi, miče,
Kako budi spomin, kako mi kliče
Nazaj veselje davnih srečnih let!

Ne! Da stojim resnično poleg groba,
Samó bolestno gledal bi nazaj,
A ta pomlad, vesoljna ta svetloba,
O, to je moja, zlata moja dôba,
Kako ne gledal rad bi v ta sijaj?

In živel bom! Nesite me, stopinje,
Med živi svet, na sredo med pomlad!
Ko stvarstvo božje polno je blaginje,
Razpni, moj duh, perot v višave sinje,
Pomlad je tu, čas novih milih nâd! —

A. Funtek.

Fran Levstik.

Brzkone se še spominjaš, mili čitatelj, moža srednje velikosti in s podkovano palico v rokah, stoječega ob jutranjih

urah v senci košatega kostanja pred licejalnim poslopjem v Ljubljani. Ta mož je bil skriptor cesarske kraljeve

licejalne knjižnice — gospod Fran Levstik.

Zdaj ga že ni mej živimi. Črno zemljo so nasuli na njegove telesne ostanke lansko zimo. Umrli je 16. novembra ob devetih dopoludne v Ljubljani na Sv. Petra nasipu št. 5, v tistih prostorih, kjer je bival nekdanj njegov ljubljenec Preširen.

Njemu veljajo besede pesnikove: »da mu slovelo ime, ko ga zagrnili je grob.« V spominu nam je še, kako sijajno ga je hvaležni narod pokopal; kaj pa je on zanj storil, to bode zvedel popolnoma stoprv takrat, kadar dobode v roke zbrana njegova dela. In kak sin slovenskega naroda je bil Levstik, poskusili bodemo povedati blagovoljnim čitateljem »Dom-a in Svet-a.«

Zibelka mu je tekla v Retji (rojen 28. aprila 1831), vasici pri Velikih Laščah. Že rojstni kraj je bil zanj — za poznejšega jezikoslovca in pisatelja — kaj ugoden. Nasrkavši se v domačem kraju priprostega naravnega mišljenja in narodnega življa in poskusivši prve šole, odide v Ljubljano, kjer završi gimnazijske studije l. 1853. Bil je tudi Alojznik, a zaradi nekkih epigramov, ki jih je zložil, moral je ostaviti zavod. Kot dijak se je dobro učil, pridno se je vadil v pisanju, nabiral narodno blago, preiskaval narodske starine in drobtine ter se uril pristno narodno misliti in pisati, kar je imelo odločilen pomen za poznejše njegovo književno delovanje.

Dovršivši gimnazijo zglosti se pri nemškem viteškem redu, ki pošlje nadepolnega mladeniča v Olomuško semenišče. Toda le nekaj mesecev je bilo dano živeti mlademu bogoslovcu mej brati Čehi. Leta 1854 je izdal namreč pri Blazniku v Ljubljani svoje »Pesmi«, katere so mu bile, kakor pravi g. J. M., po preostri sodbi usodne. Neskušenega mladeniča smemo sicer izgovarjati, nikakor pa ne moremo odobravati popolnoma tega koraka njegovega. Kar bi kakemu drugemu ne bilo šteto v toliko zlo, to pač ni bilo primerno bogoslovcu in bodočemu duhovniku — popevati o vseh onih predmetih, o katerih

je peval Levstik. Iz Ljubljane so poročili to v Olomuc in tako je prišlo do tega, da se je Levstik moral posloviti pri svojih tovariših Olomuškega semenišča. Odpotuje torej iz Olomuca in pride na Dunaj, kjer ostane nekaj časa pri svojih prijateljih in hodi poslušat Miklošiča na vseučilišče. Toda naposled ga prisili slabo novčno stanje, da se vrne v Ljubljano. Tudi zdaj je moral pretrpeti marsikako bitko. Odide pa kmalu (1855) na Dolensko v grofa Pace-ja graščino Turnsko pri Čatežu, kjer je bival tri leta kot odgojitelj, pečaje se z jezikoslovjem in preučevaje narod.

Po odhodu iz Turnske graščine pomudi se nekoliko doma v Laščah, potem pa odide zopet za odgojitelja k graščaku in pesniku Miroslavu Vilharju v Senožeče in Kalec; 1861. leta pa je bil tajnik slovanske čitalnice v Trstu. Ko 1863 Vilhar začne izdajati politični list »Naprej«, pride Levstik v Ljubljano kot glavni sotrudnik listov. A list preneha še isto leto; drugo leto pa postane Levstik tajnik »Matiice Slov.« (11. aprila 1864 do 11. julija 1865).

Toda le eno leto je ostal pri »Matici«. Mala plača se je zdela nekaterim gospodom prevelika in Levstik odstopi od tajništva. Tako ostane brez službe in zaslužka več let: le pisateljska miza ga je živila. Spisal je ta čas slovnico svojo (1866) in dali so mu naposled v delo Wolfovega slovarja slovensko-nemški del. A žal! da tega dela ni zvršil. Prebiral je vse slovenske pisatelje in pisce od Trubarja nadalje in se pridno bavil z jeziki in narečji, ki imajo ožji vpliv na slovenščino; tako je hotel slovenskemu narodu ustvariti kritično urejen slovar po Miklošičevem in Vukovem načinu. Toda tudi zdaj mu ni bila usoda mila. Nekaj ker je preveč čistil ali trebil, kakor pravimo, nekaj ker je delo raztegnil na preširoko in predolgo, ustavila mu je delo za to izbrana komisija, akoprem si je bil napravil že velik rokopis. Priredivši še za natis Vodnikove pesmi, katere je izdala »Matica Slovenska« (1869), odide na Dunaj.

Leta 1870 je jel Stritar izdajati na Dunaji nov leposloven list, »Zvon«, pri katerem je Levstik pridno sodeloval.

Izdajal pa je še na svojo roko šaljivi list »Pavliha«, ki pa je prenehal še v sredi leta, ker so govorili, da ga je vlada podkupila in se je zaradi tega večina naročnikov odpovedala. A tudi »Zvon« preneha konec istega leta. Levstik pa dobi službo kontrolnega uradnika pri prevajanju državnega zakonika na Dunaji.

Leta 1873 št. 102 »Slov. Naroda« pa prinese po »Wiener Zeitung« posnete vrstice, da je Levstik imenovan skriptorjem ces. kr. licejalne knjižnice v Ljubljani. Nekaj dni pozneje prišel je Levstik po Kosmačevi smrti v Ljubljano, kjer so ga prijatelji dobrosrčno sprejeli.

Zdaj stoprv se je umiril. Opravljal je službo knjižničarjevo 14 let vestno in

natančno, le zadnja tri leta ga je položila mučna bolezen trikrat na posteljo. Tako mu ni Bog prizanašal s trpljenjem, ki človeka čisti in njegov značaj utrjuje. Levstik je voljno prenašal bolezen in glavnega zdravila iskal v naši sv. veri. Pogostokrat si ga lahko videl v cerkvi, pogostokrat je prejemal tudi sv. zakramente. Kaj rad se je razgovarjal o verskih resnih predmetih. Zato ni čuda, da ga je smrt našla dobro pripravljenega in udanega. Po hudi smrtni borbi je sklenil svoje življenje, spravljen z Bogom in svetom, meseca novembra lanskega leta, — kakor smo zgorej omenili.¹⁾

Toliko o njegovem življenji!

(Nadaljev. prih.)

Kratkovidnost.

Ako pogledaš kratkovidnežu v oči, zapaziš, da je sprednja stran nad punčico zelo vzbočena, da nekako štrli, kakor pravimo, zlasti ako je kratkovidnost že precejšna. Lahko tudi opazuješ, da kratkovidnež oko nekako čudno zapira, in ko gleda, stiska očesne kože tako, da gleda le skozi malo odprtino. Pri nekaterih je to že prišlo v navado in zato gledajo zmerom tako »drobno«. Ako jim pokažeš kak daljni predmet, takrat ti tako skrožijo oko, kakor bi se hoteli jokati. Tako pa delajo zato, ker na tak način res dalje vidijo. Ker imajo v poluzaprtem očesu žarki le majhen in tesen vhod, pridejo le taki v oko, ki se ne lomijo, ampak gredo naravnost do mrežnice. Pri tem vidijo seveda v manjšem obsegu, vidijo pa boljše. Včasih utegneš opaziti, da devajo roko ali prste na oči, da pritiskajo s prstom na oko, da gledajo samo na eno oko ali prav pod roko in pod prsti. V resnici jim precej pomagajo take umetnosti, toda vsekako so znamenja očesne bolezni.

Nekaterikrat sem že imenoval kratkovidnost — bolezen. To je v resnici. Ne samo, da je vzrok mnogim težavam in

neprilikam, katere sem že poprej popisal, razvija se navadno še dalje, postaja vedno mučnejša in se spremeni nazadnje v slabovidnost. Zato je pač treba, da se je varujemo ali se jej ognemo, ako še nismo kratkovidni; ako pa imamo že to nadlogo, moramo jej, kolikor moremo, priti v okom, ustaviti daljše razvijanje in premagati njene težave. Zato bomo tudi mi prevdarili in se poučili najprej, kako naj zdravo oko varujemo kratkovidnosti in potem, kako naj bolnemu pomagamo. Mnogo seveda se bode dalo reči na obe strani, kajti mnogokrat se bolezen z istim pomočkom prežene, s katerim se zdravje ohrani.

Pri tem pa mi je nekaj še posebno na srcu. Skušnja namreč uči, da je največ kratkovidnežev dobilo svojo očesno napako v šoli. Zato imam pri vsem obravnavanju najbolj pred očmi šolo.

Da je šolanje za marsikako oko zelo škodljivo — ne trdim, da je šola sama

¹⁾ Kako pametno in previdno, pa tudi kako radovoljno je postrezal s knjigami dijakom in učiteljem, o tem imam sam najlepše spomine. Res blažena je bila tudi njegova smrt, saj je njemu v pravem pomenu bila pot v boljšo večnost. — Blag mu spomin! Uredn.

na sebi temu kriva — to priča dovolj skušnja, katero moremo poleg tega, kar smo že poprej rekli, dokazati tudi s številkami.

Cohn je preiskoval 24 nemških gimnazij in našel, da je počez v najnižjem razredu 22% kratkovidnih, v najvišjem pa 58%. V prvem razredu se menjavajo odstotki med 7 in 42, v zadnjem pa med 25 in 80. Preiskovali so tudi 7 švicarskih gimnazij in našli, da je rastla tu kratkovidnost od prvega do zadnjega razreda in sicer od 11.5% do 52%.¹⁾ Enako so preiskovali tudi druge učilnice, možke in ženske in našli precej enake razmere. Najneugodnejše so našli na Nemškem, najbolje pa v Hollandiji. Glede raznih stanov je preiskoval dr. Seggel vojake in našel, da je največ kratkovidnežev med takimi, ki se bavijo s knjigami (57.5%), najmanj pa med kmeti (2%). Tudi v Avstriji so začeli pred par leti imeti več pozornosti na to stran javnega pouka in našli so kaj neugodne razmere. Od takrat so tudi izdali več naredeb gledé šolskih učil, t. j. knjig in zvezkov. A ker ni moj namen podajati statistike, oziroma se raje na pomočke, s katerimi sebe in druge obvarujemo te napake — s posebnim ozirom na šolo.

Po naravi ni naše oko vstvarjeno ne samo za daljavo ne samo za bližino. Zato je pa tako uravnano, da se umeri po daljavi, kakor je treba. Ako pa gledamo predolgo v bližino, odvadi se oko gledati v daljavo in polagoma postanemo kratkovidni. Torej morajo imeti oni, ki se pečajo s kakim ročnim delom, posebno še z branjem in pisanjem, ali sami skrb, da gledajo med delom tudi v daljavo, ali pa morajo drugi zato skrbeti: torej pri učencih učitelji in

¹⁾ Kurzsichtigkeit und Erziehung. Academ. Festrede von dr. E. Pflüger, p. 11, 12.

vzgojevalci. Zato je treba, da med čitanjem in pisanjem mnogokrat vstanemo vsaj od pol do pol ure, da se nekoliko sprehodimo, prsi razširimo in pogled svoj upremo v kak oddaljen predmet. S tem se uravna zopet tudi oko naše, kakor se uravnajo prsi in naše telo s hojo. Gotovo bi se večina učencev obvarovala kratkovidnosti, ako bi tako ravnali. Seveda učenci ne morejo po svoji volji vstajati, tudi skozi okno gledati ni dovoljeno; a oni, kateri to lahko storé, naj si le dovolijo kratki, a potrebni počitek. Zeló, zeló škodljivo pa je, gledati v enomer v knjigo, brez prenehljaja pisati ne samo eno uro, ampak več ur zaporedoma. Seveda je še škodljivejša, ako se to godi po noči ob slabi svetlobi, kadar se mora oko bolj napenjati, da opravlja svojo službo. Kdor bi si ne dal počitka ob pravem času in se dalj časa bavil z nočnim delom, tistemu bi moral oslabeti vid, kratkovidnost bi se pokazala prav hitro, kakor sem imel sam priliko skušati.

Kdor je prisiljen po svojem delu, da gleda dalj časa blizu, pa tudi ne more gledati v daljavo, on naj vsaj tu pa tam za malo časa zapre svoje oči, da jim tako dá vsaj nekoliko počitka; ko miruje oko, umirijo se živci, mišice se skrčijo ali raztegnejo, kakor so bili poprej ali preveč raztegnene ali skrčene. Tako se obvarujemo prevelike napetosti, vsled katere zgubijo mišice svojo gibčnost. Žalibog, da ne pride vnetemu čitatelju ali pisalcu to ob pravem času na misel. Narava opominja sicer s tem, da nas začno oči boleti in skleti, pa tako malo bolečino največkrat prezremo. Toda truditi se vendar le moramo in skrbeti, da bi tako storili. Kajti tako dolgo napenjanje očij z gledanjem drobnih predmetov ni naravno. Oko ni samo za tako delo vstvarjeno. Zato moramo pa očesu dati tudi drugega dela ali pa vsaj potrebnega počitka. (Konec prih.)

Recimo katero o našem pravorečju!

Niemand kann sich herausnehmen, seine Zeit zu lehren, wie sie sprechen soll . . . Die lebendige Gegenwart hat das erste Recht. Wie man in einer bestimmten Zeit wirklich spricht, das ist die Norm für das Sprechen und Schreiben der Zeitgenossen . . . Der lebendige Sprachgeist ist der Meister, dem sich alles beugen muss. Aber mit der Schrift kann man einen doppelten Weg einschlagen . . .

Bauer: Deutsche Gramm., p. 165.

Kako¹⁾ nam Slovencem še vedno nedostaje ustanovljenega in splošno sprejetega pravorečja, znano je vsakemu. Pisalo in govorilo se je že mnogo o tem, ali do toliko zaželenega rezultata še sedaj nismo prišli. Da je temu tako, kriva je nekaj res naša »izobrazba«, ali večinoma vendar mi sami. O vsakej priliki kažemo svojo malost, katera vsako reč meri tudi samo na malo ped. Mi se ne brigamo kaj mnogo za zgodovinski razvitek svojega materinega jezika. Ne vprašamo se, ali današnja ortografija odgovarja glasoslovnemu razvitju slovenskega jezika ter dosledno, ali se sme ali morda mora govoriti pri nas, kakor je pisano. Kar se zdi nekaterim našincem praktično, menijo, da je že tudi dobro po slovensko!

Nastane vprašanje: od katere strani treba prijeti to stvar, da nas dovede do povoljnega rezultata. Odgovor leži mi kar na jeziku. Vprašanje to, rekše o naši ortoepiji, rešiti more le kritično preučevanje slovenskega jezika, in pa slovenskega ter sploh slovanskih jezikov kritična gramatika. Ta nas namreč uči, kako so nastali sedanji slovanski jeziki, in soseb nas Slovence, kakšen je bil naš jezik nekdanj, kakšen je sedaj, kako se vjemata naš izgovor in naša pisava, t. j. imamo li vsako pismenko tako izgovarjati, kakoršen glas ima sama na sebi, kakor se piše, ali drugače. S kratka, je-li naš pravopis fonetičen ali etymologičen ter dosledno historičen. Če je prvo, tedaj imamo izgovarjati vsako črko, kakor se piše, kakor Lahi in Srbi, ki imajo fonetično ortografijo. Tu znači vsaka pismenka le en sam

¹⁾ Po geslu: »Da se resnica prav spozna, treba čuti oba zvona«, priobčujemo ta spis, dasi tudi se pisatelj ne vjema z nazori spisa »Izgovarjanje i. t. d.«

Ured.

glas, in za vsak glas je tudi samo le ena črka. Če imamo pa drugo t. j. etymologično-historično ortografijo, tedaj pa moramo z drugim glasom neke črke izgovarjati, nego ga imajo same na sebi, kakor delajo narodi imajoči zgodovinski pravopis, postavim: Angleži, Francozi, Rusi.

Kakšen da je naš pravopis, ni težko odgovoriti. Menda je tako že vsakemu znana stvar, da mi sedaj ne pišemo, kakor bi zahtevala sedanjega našega govora fonetika. Pravopis naš sedanji osniva se na fonetiki XVI. stol., na jeziku, kateri so pisali naši prvi protestantski književniki, Trubar, Dalmatin. Ker se pa jezik vedno spreminja, glasovi se ojačujejo ali oslabljujejo, zato se i pri nas sedaj nekaj drugače govori, nego piše. Sedaj govorimo: ražaliti, *Bok*, slatko, težko, *gospot*, *vovk* ali *vuk*, *dovg* ali *dug*, in vendar pišemo razžaliti, *Bog*, *sladko*, težko, *gospod*, *volk*, *dolg* i. t. d. Vsled tega je tudi razlika mej ljudskim govorom in pismenim našim jezikom. Poslednji namreč se piše večinoma na podlagi fonetike XVI. stol. in sicer dolenskega narečja, ker tako zahteva naša pisava zgodovinska, in ne po sedanji fonetiki. Ta bi nam čisto drugo ortografijo spravila med svet. To isto vidimo tudi pri Rusih. Tudi njihova ortografija se ne osniva na sedanji fonetiki. Sedanja ruščina je namreč nastala iz cerkveno-slovenščine ruske recenzije in moskovskega narečja. Na cerkveno-rusko-slovenski zmesi in moskovskem narečju osnovan je ruski književni, pismeni in govorni jezik. Odtod i te velike razlike v ruščini mej pisanim in govorjenim jezikom, ali z drugimi besedami, pri njih se drugače pišejo nekatere besede (pismenke), kakor zahteva zgodovina besedi ali pa etymologija, drugače pa izgovarjajo.

Njihov pravopis je zgodovinski, kakor i naš.

Pri zgodovinskem pravopisu pa se morajo neke pismenke inace izrekovati, nego imajo glas sam na sebi. Živ dokaz nam je — da ne omenjam drugih — sama ruščina. Rusi pišejo 1. „o“, izgovarjajo ga pa v nenaglašeni zlogih kot temni „a“, n. pr. *sobaka-sabaka*; *kogdakahdá*; *sosjed-sasjéd*; *mgnovenie-mgnavénie*; *ogonь-agónj*; *boroda-baradá*; *golova-galava* . . . 2. „a“ v nekijh slučajih izgovarjajo kot „e“: *šalitь-šelit*; 3. „e“ govore v naglašeni zlogih kot „o“ (i₀) s predglasnim „i“: *medь-mjot*; *černyj-čjórnyj*; *šepotь-šópat*; *pletešь, pletetь-pletjóš, pletjot* . . . 4. „g“ izgovarjajo kot „v“ v končnicah, »ago, ego, jago«: *dobrago-dóbrava*; *čego-čevó* . . . V teh in še nekijh drugih slučajih pišo Rusi inace, nego izgovarjajo. To pa vse v omikanem knjižnem jeziku, katerega se poslužuje inteligencija ruska v govoru in pisavi. Naša sedanja pisava je zgodovinska in mi se kaj radi držimo tega zgodovinskega pravopisa. Potemtakem moramo se pa tudi ravnati po pravopisu zgodovinskem, in ne po fonetičnem, kakor bi hoteli nekateri našinci.

Mi sicer nimamo tako trdnih pravil in slovničnih zakonov kakor Rusi, vendar pritegnil mi bode vsak, ki se le malo zanima za slovenščino, da se tudi pri nas mej olikanci in omikanci v nekijh slučajih splošno govori drugače, nego je pisano. Opozoriti hočem čitatelja na sledeče slučaje: 1. Kar se sufiksov tiče, to pri nas Slovencih v sufiksijh: *ec, ek* in končnicah *en, ev, sen, sem, zen*,¹⁾ ne bode nobeden Slovenec pravega čistega „e“ govoril, nego le neki zamolkli glas, ali pa poluglasnik nalik staroslovenskemu *ĭ*, t. j. jerek. Mi sicer

¹⁾ Že l. 1866 učil je Levstik v svoji slovnicij § 2: Das »e« muss im Slovenischen vier verschiedene Laute vertreten . . . 4. Den Halblaut, welcher wie ein kurzes halbes »i« ausgesprochen wird und wie das deutsche »e« in der Silbe »ver« und in den Endsilben von: leiden, die Bösen lautet. Der Halblaut kommt vor: a) in Stammsilben: *vès, pès, dèž* etc. In den Endsilben *ek, ec, en* . . . *davek, plesen*. Več o tem: »Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen.« *Levstik*.

pišemo „e“, toda ne zato morda, da bi se moral izgovarjati kot pravi „e“, (in koliko jih govori pravi „e“? Nobeden skoraj) nego zato, ker nimamo drugega grafičnega znamenja za ta glas, ki ga z „e“ pišemo, in ker nimamo fonetičnega, nego zgodovinski pravopis. Nobeden človek, ki kolikaj vé slovenščine, ne bode izgovarjal pravega „e“ v besedah: *delavec, pevec, hlapec, hinavec, lažnjivec*; ker je tu *ec* = st. slov. *ĭ cĭ*. 2. Naš „r“ sonans. Pri nas pišemo sedaj že splošno »vrt, tvrdo, smrt« i. dr. kakor Srbi in tudi Čehi. Toda kakšen in kolik je tu razložek mej Srbom in Slovencem! (Kdor je slišal govoriti Srba in primerjal njegov govor z našim, prepričal se je.) Pri nas Slovencih so le redki posejani, ki izgovarjajo „r“ brez vokalične primese. Marveč večina pri nas izgovarja „r“ z vokalično primeso, n. pr. *smart* (kratek *a*) ali pa *smert* (kratek *e*). To pa vse pri omikancijh. Kajti priprost narod većinomaj izgovarja *smart, vart*, v nekijh krajih pa celó *smert, vert* (čisti *e*). Kaj pa da se tudi sliši *smrt* morda kje! 3. Naš rodilnik in dajalnik ednine sestavljene sklanje piše se *ega, emu*, govori se pa tako le v koroškem narečji. Inace skoro povsod mej omikanci in neomikanci se ta *ega, emu* izgovarja kakor *iga* (kakor se je že pisalo v XVI. stol.) *ĭga, ga* (da celó *oga* je slišati!). 4. Naš priprost narod kakor većina omikancev govori tudi splošno nedoločnik brez „i“. In ta pojav t. j. nedoločnik izgovarjati brez „i“, n. pr. *pomagat, gledat, sekati* . . . je že zeló star. Že v XVI. stol. bila je zginila razlika mej nedoločnikom in namenilnikom.¹⁾ Kdor pa dandanes hoče prav razložno „i“ govoriti v nedoločniku, pač hoče »govoriti, kakor je tiskano«, češ: *moje načelo je »vse govoriti, kakor je tiskano.«* 5. Isto velja pri nekaterijh tudi o „l“, ki se pri nas v govoru nadomestuje navadno z *w, u, o* in tudi *l*.

(Nadaljev. prih.)

¹⁾ Kdor hoče o tem vedeti kaj več, najde v »Letopisu Matice Slovenske« 1887. V. Oblák: Trije rokopisi slovenski. Str. 268 in 269. Cf. »Cvetje« IV. 8. in 9. zvezek.

Strupene rastline.

(Nadaljevanje.)

II. ¹⁾

Ni prijetnejšega časa mimo ljubkomile pomladi. Živali in rastline se prebudé v novo življenje, vse se giblje, vse se razvija; kamor le stopiš, povsod ti doni veselje na uho, povsod opazuješ radostno gibanje. Priroda prebudivša se iz zimskega spanja lepotiči se enako nevesti, ki gre svojemu ljubečemu ženinu naproti. Drevje, polje, ledine, pašniki ogrinjajo se s zelenjem, dičijo se z raznim cvetjem. Tu izpod grma ti enako zvedavemu dečku kuka krasni jeternik (*Anemone hepatica*; L.; ali *Hepatica triloba*; Chaix) sè svojim višnjevim 6—12listnim cvetnim vencem. Srčasto-trokrpi listi, koji na dolgih, kocinastih receljnih iz korenike poganjajo, so zgoraj goli, spodaj pa tudi kocinasti in na nekaterih že zvenelih se zaredé prav drobne, malim črnim pikicam slične glivice *Septoria Hepaticae* (Desm.) po imenu. Tam se ti že od daleč ovadi dišeča vijolica (*Viola odorata*; L.) s prijetno vonjavo. Tudi na zvenelih srčastih listih vijoličinih zapaziš na nekaterih *Septoria violae*. Poleg lepe vijolice se razcvita spočetka rudečkasto, potem pa vijoličasto-višnjevo navadna pljučnica (*Pulmonaria officinalis*; L.), ki se lahko spozna po podolgasto-jajčastih pegastih listih; potem ključki (*Corydalis bulbosa et digitata*; Pers.) z rudečimi dolgopetastimi cveti; med njimi je obilno zajčje deteljice (*Oxalis Acetosella*; L.) s trojnatimi, narobe srčastimi lističi, koji so prijetnega kislega okusa. Na nekaterih teh listkov se prav dobro počuti glivica *Sphaerella depa-caeformis* (And.) z imenom. — Živo zeleni travniki, pašniki in rebra so na gosto posejani z žoltimi jegelčki ali trobenticami (*Primula acaulis*; Jacq.), z nunkami (*Crocus vernus*; All.), s podlesnimi konopnicami (*Anemone nemorosa*; L.), kojih je neštevilno mnogo zlasti po vrtéh pod drevjem, med kojimi

se enako obilno razcvitajo detkini rigelci (*Bellis perennis*; L.). Po lozah in gozdu imaš pri vsaki stopinji pred očmi rumenkasto-zeleno *Hacquetia Epipactis* (De C.); pasji zob (*Erythronium Dens canis*; L.) in še druge. Višja rebra pogorska so na nekaterih krajih kar rudeča od obilnega vresja (*Erica carnea*; Scop.). Na vlažnih krajih, ob potokih in studencih vidiš brezbrojno veliko snežno-belih zvončkov (*Galanthus nivalis*; L.) in njim sličnih bingelcev (*Leucojum vernum*; L.); med njimi solzno zelce (*Chrysosplenium alternifolium*; L.), koje s svojimi ledvičastimi lepo narezanimi listki obdaja sočnato stebelce, ki se zgorej razširja v nekako strešico, narejeno iz več zelenkasto-rumenih listkov. Navadno se nahaja pri nji tudi njena zvesta tovaršica dišeča pižemca (*Adoxa Moschetellina*; L.); potem morska čebulica (*Scilla bifolia*; Ait.), žolto tičje mleko (*Ornithogalum sulfureum*; Bertol); lapuh (*Tussilago Farfara*; L.), navadni repuh (*Petasites vulgaris*; Dsf.) in še mnogo, mnogo družih.

Kolika različnost in vendar kako čudolepo soglasje se ti razgrinja tu pred očmi! Kako živo, kako jasno ti natihoma odseva iz vsake, bodi-si še tako male rastline, vsegamogočnost, modrost in neskončna dobrotta Stvarnikova; in če vzameš to ali ono cvetlico v roko in jo pazno ogleduješ, boš izvestno umel besede Zveličarjeve o liliji na polju, da še Salamon v vsi svoji časti ni bil tako oblečen, kakor izmed njih ena.

Vendar so med temi prirodnimi krasoticami nekatere človeškemu zdravju zelo škodljive, da celo smrtno nevarne, ako bi jih rabil v svoji nevednosti; a v roki veččega zdravnika, zlasti homeopata pa so, kakor trdijo, često zdravilne. Ozmimo se po njih!

Prav skrito pod grmovjem, a tudi po lozah listnikov se plazi po tleh s krogloledvičastimi in dolgo-receljnostimi listi dokaj strupeni virh (*Asarum europaeum*; L.). Umazano rujavo-zeleni kratko-re-

¹⁾ V zadnjem sestavku je na 60. str., 20. vrsti (od spodaj) izostal stavek: Spreminja se v rastlino z nagimi stebelci in manjšimi cvetnimi venci.

čeljnasti cvetni venci so podobni nekoliko razpihnjeni žirni ali bukovščini skledici, koji so zunaj zeleno-rujavi, znotraj pa temno-krvavo-rudeči. Prašnikov ima dvanajst, pestič jeden. Tedaj spada po Linnéjevem sestavu v 11. razred, po naravnem pa med Aristolochieae. Poleg njega najdeš še bolj strupenega lisastega štrkavca (*Arum maculatum*; L.), kojega lahko spoznaš po dolgoreceljnostih, puščičastih, nekaterih črnolisastih listih in po cvetni betvi, koja v vrhu nosi klinasti betič, zavrit v bledozelen list. Betič je pri vrhu ali vijoličast ali pa rujavo-rudeč, pri sredi rumenkast in ima oboč prašnih cvetov; pri dnu pa venec pestičnih cvetov, koji s časoma obrodé skoro kakor grah debele rudeče plodove. Po Linnéjevem sestavu spada v 21. razred (Monoecia), po naravnem pa med Aroideae. To zelišče je zelo strupeno ter človeku smrtno nevarno. Pecirka pripoveduje mimo drugih tudi nastopno žalostno dogodbo: Tri dečke, koji so jedli liste lisastega štrkavca, je strašno vilo. Goltanec se jim je tako skrčil, da dva njih nista ničesar mogla požirati; in eden teh dveh je umrl čez 12, drugi pa čez 16 dni. Tretji deček je mogel k sreči še nekoliko požirati. Dajali so mu mleka, vode in olja piti, vsled tega dobi drisko in tako so ga otehi smrti. Jezik mu je otekel tako, da ga je bilo polna usta ter mu opoviral požiranje; zato so mu ga narezali, da je zgubil nekoliko krvi ter se skrčil vsaj toliko, da je dečku omogočil požiranje.

Med grmovjem, ob kraju in tudi v sredi gozdov naletiš tu in tam na 2—3 čevlje visoke grmiče z redkimi sivo-rujavimi vejicami, po kojih je proti vrhu v podobi podolgastega grozda mnogo rudečih lijastih cvetov, koji se pred prikažejo nego listi, in to ti je navadni volčin (*Daphne mezereum*; L.). Cvete prav zgodaj spomladi in kadar obcvete, oblisti se konec vejic s podolgastimi, klinasto-suličastimi listi, pod kojimi dozorivši tičé škrlato-rudeči, kakor grah debeli plodovi. Volčinovega rodú nahajajo se v naši lepi domovini še: lavorikasti volčin (*D. laureola*; L.), raste v večjih, višjih grmičih po Notranjskem in Kočevskem in ima zelenkasto cvetje in črnkaste plode. Potem planinski volčin (*D. alpina*; L.) z belim cvetjem in rudečimi plodi. Dobiva se na Nanosu n. pr. koj nad Stranjemi poleg pota na Nanos. Blagajevi volčin (*D. Blagayana*; Freyer) s podolgastimi narobejajčastimi listi in z rumenkasto-belim cvetjem. Nahaja se na Št. Lovrenčevi gori pri Polhovem gradcu; bojda tudi na Šmarni gori, kamor so ga izvestno le preselili. Na pogorji Grmade, sv. Katarine in Otosovca raste v prav malih nizkih grmičih prijetno dišeči volčin (*D. Cneorum*; L.) s končnimi karminastorudečimi cveti in rožmarinastimi listki. Končno je še pisani volčin (*D. striata*; Prtschl.), koji prebiva na naših gorenjskih planinah in je prejšnjemu po vsem sličen. Volčini spadajo po Linnéjevem sestavu v 8. razred, po naravnem pa med Thymelaceae. (Nadaljevanje prih.)

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

Zgodovina Šmarješke fare pri Novem mestu. Spisal Janez Volčič, župnik. V Novem mestu. 1887. 8°, str. 129. Z Volčičevo podobo. Cena 80 kr. (V »Katol. Bukvarni« v Ljubljani.)

To je že 5. zvezek in pa 8. oddelek onega za domačo zgodovino, posebej za cerkveno zgodovino kranjsko tako pomenljivega književnega dela, katero je pričel ter posredno in ne-

posredno nadaljuje g. Ant. Koblar. Ker nameravamo o celem dosedanem delovanju o priliki obširneje spregovoriti, naj za sedaj zadržuje to, da je 5. zvezek Volčičev pisan ne samo temeljito, ampak tudi z vnemo in ljubeznijo dobrega župnika do svoje župnije. Prikazati moramo, da je tvarino g. župnika Volčiča izdajatelj g. Ant. Koblar skoraj za polovico dopolnil, kar naj bi se bilo v knjigi sami omenilo. Tudi zavitkova prva stran in pa glavni naslov sta napravljena nerodno. — Dodan je

knjigi životopis dne 14. decembra 1887 umrlega pisatelja iz peresa g. o. Florentina Hrovata.

Duša popolna, ali molitve, prigovori in zgledi za duše hrepeneče po popolnosti. Na svitlo dal Janez Zupančič. Drugi nespremenjeni natis. V Ljubljani, 1887. Zal. družba sv. Vincencija, Dobiva se v »Katol. Bukv.« v Ljubljani. 16°. str. 583. Cena (vez. v usnji) 1 gld. 25 kr.

Molitev, velik pripomoček k zveličanju. Spisal sv. Alfonz Marija Liguori. Slovensko izdal dr. Anton Jarc, prošt. V Ljubljani, 1888. 16°, str. 174. Cena (vez. v platno) 50 kr. (V »Katol. bukvarni.«)

ČESKO SLOVSTVO.

(Piše Stj. Zagorac.)

(Konec.)

Izdane so tudi zbirke pesmij: »Basně Otokara Mokreho«, kakor tudi pesmi zelo popularnega in znanega urotnega pesnika Adolfa Heyduka: »Šipy a rozmarý«. Razum teh se je zelo pohvalno izrazila kritika o pesmih: Jos. V. Sládka: »Sluncem a stinem«. Sládki je jeden najsubjektivnejših lirikov českých. Živo čuti in jasno slika, vendar so njegove pesmi zelo pesimiške.

Zelo znamenito zgodovinsko in pa literarno delo je delo A. Rezeka, profesorja na c. kr. univerzi: »Dějiny prstonarodního hnutí náboženského v Čechach« od izdanega tolerantnega patenta (1780) do danes. Do sedaj sta izšla dva dela. Prvi del obiluje živahnimi črtami in raznimi potankostmi, koje je pisec z velikim trudom nabral v starih listinah. Škoda, da ni to delo pisano bolj v katoliškem duhu.

Sedaj izhaja v Pragi v zalogi J. Otta prekrasno delo: »Čechy společnou prací spisovatelův a uměteů českých«, vedou Fr. Ad. Šubert a Fr. A. Borovský, obrazovnu část R. Libscher. To dragoceno delo izhaja v zvezkih velikega folio-formata, z izvornimi, umetniškimi ilustracijami v tekstu in slikovnimi prilogami najznamenitejših českých umetnikov. Zvezek veljá 90 kr. Sedaj je na vrsti IV. samostalni del: »Polabi«, katerega je že sedem zvezkov izšlo.

Veliko veselje probudilo je v českem narodu najnovejše podjetje rodoljubne Ottove knjigarne, namreč izdavanje: »Ruské bibliotéky«, v kateri bodejo izšla dela ruskih klasikov v českých prevodih, in to: Turgenjeva, Tolstoja, Gogoljeva, Dostojevskega, Mihajlova, Grigorevića, Gončarova, pesme Puškinove in Lermontove. Posebno marljivo prevajajo ruske klasike Francozje in Nemci, sedaj bodo dobili pa tudi Čehi te slovanske brate pod svojo streho.

Omeniti moram še monumentalno delo: »Ottův slóvník naučný«, ilustrirano enciklopedijo vseh znanostij. Izšel je sedaj četrti zvezek tega ogromnega dela, obsezajoč od Acta Pilati—Adelung. To bode velikanska in dovršena enciklopedija vseh znanostij. Posebno pa bodo točni podatki o raznih slovanskih narodih. (Kako ogromno bode to delo, dokazuje to, da bode črka A obsezala vsaj 30.000 besedij. Snopič stane samo 36 kr.)

Omenil bodem še samo — »Literárni oznamovatelj«, katerega so počeli českí knjigarničarji in založniki izdajati. Prva številka tega lista je izšla v 80.000 iztisih, dobi ga vsak prijatelj české knjige zastonj.

Druge slovstvene zanimivosti.

Die historische und territoriale Entwicklung Krains vom X. bis ins XIII. Jahrhundert. Quellenmässig dargestellt von Dr. Anton Mell, Aspiranten am steiermärkischen Landesarchive. Graz. Verlags-Buchhandlung »Styria«. 1888. Vel. 8°; str. 136. Cena 1 gl. 20 kr. (V »Katol. Bukvarni« v Ljubljani.)

To delo, ki je — menda še mladega — pisatelja prvo dete, je zaradi več razlogov vredno, da obračamo domoljubi nanj svojo pozornost. Dimitz je obravnaval v svojem I. delu »Geschichte des Herzogthums Krain« (l. 1874) ono dōbo precej po stari navadi. Temu se ne čudimo, ker mu je nedostajalo virov. Vendar se ne more čitatelj odkrižati nekega nepovoljnega vtisa, ko vidi, da je poznejša, zlasti reformacijska dōba obravnavana s tako obširnostjo. Vsled raziskovanja Fr. Šumija se je zgodovinska tema začela bolj in bolj zgubljovati, ko je priobčeval listine v »Urkunden-u. Regestenbuch« in na podlagi tega gradiva v svojem »Archiv für Heimathkunde« razvijal nekatere nove misli in nazore. Vendar je vse dotično gradivo še preveč raztreseno, in iz listin povzemati zgodovino, ni vsakemu mogoče. Zato si je zaslužil g. dr. Mell res zahvalo našo, da se je lotil težavnega dela in je obravnaval samostojno, skupno in kolikor mogoče temeljito težavno dōbo od X. stoletja do l. 1268.

Kakor je razvidno iz dela samega, opira se gospod pisatelj zelo na gradivo, katero je nabral in pripravil Šumi. A po njegovem mnenju ne zadostuje Šumijevo razkladanje dōbe Babenberžanov in Sponheimov. Zato se tudi naš pisatelj »ne vjema s Šumijem v mnogih točkah«.

Naše delo kaže, kakor naslov pravi, razvijanje posestvenih razmer na Kranjskem in se na druge zgodovinske razmere ne ozira. Začenja z »markami« — mejnimi grofijami Karolingov, kajti iz tega je kmalu razvidno, kako da je tudi na obsegu sedanje Kranjske razvila se taka »marka«. Popisuje dalje razmere naše dežele s Koroško, posebno pa, kako je spadalo Dolenjsko kot »marka« pod Akvilejo, kako so dobile nekatere plemenite rodbine veliko posestva na Kranjskem, nazadnje Babenberžani in za njimi českí kralj Otakar. Na koncu svoje razprave podaja kratek, a jasen posnetek — »Ergebnis«. Poleg tega dodaja še 5 manjših razprav ali ekskurzov, ki so kaj zanimivi zlasti 1., 4. in 5.

Presojevati podrobnosti nam ne dopuščata niti prostor, niti namen tega poročila. O teh naj sodijo strokovnjaki. Splošno sodbo pa bode vsakdo, prečitavši to knjigo, moral izreči v tem smislu, da je g. dr. Mell storil domačemu zgodovinarju lepo uslugo in da bodo zlasti oni domači pisatelji z veseljem segli po njej, ki so se in se bodo namenili popisovati zgodovino posameznih kranjskih farâ. Posebno za

Dolenjsko stran bodo dobili mnogo gradiva. Da bi pač gospod pisatelj hotel še na dalje porabljevati svoje poznavanje listin in svojo spretnost v zgodovinskem težavnem pregledu za druge dele naše domovine in tudi za druge dôle.

Grundriss der slovenischen Grammatik. Von Dr. Jakob Sket, k. k. Professor. Klagenfurt, 1888. Naznanili smo to knjigo že na str. 46 našega lista. Naše upanje se je potrdilo. Skušnja kaže, da je knjiga rabljiva, lahka, prijetna. Se-

stavljena je seveda na podlagi nemškega jezika, ker je pisana za Nemce. Nemci, katerim mrzi do našega jezika, pač ne bodo imeli izgovora, da se ga ne morejo učiti. Za vajo ima v drugem delu pogovore v slovenskem in nemškem jeziku, in nemško-slovenski slovarček. Zunanja lična oblika, nizka cena (80 kr.) in vendar obilni obseg (184 str.) priporočajo kaj zelo to knjigo, za katero smo gospodu pisatelju zelo hvaležni. — Dobiva se lahko v »Katol. Bukvarni«. Naj jo narodnjaki zlasti tujcem toplo priporočajo.

Raznoterosti.

Jubilejna umetnostna razstava na Dunaju. V proslavo štiridesetletnice vladarstva našega svetlega cesarja Franca Josipa I. se je odprla dné 3. marca t. l. v cesarski prestolnici mednarodna umetnostna razstava ob navzočnosti nadvojvoda Karola Ludovika. Razstava obsega izdelke iz vseh umetnostij in skoro iz vseh evropskih deželâ. Poročali bomo v prihodnjih številkah o zanimivostih te razstave. (Opisuje jo natančno in s podobami poseben list: »Jubiläum - Kunstausstellungs - Zeitung«. Četrtnih deset števil stane 2 gld. Administr.: Wien, Währing, Gürtelstrasse 10. Izdaja Fr. Scherer.)

Največji daljnogled paralaktično montiran se je pred kratkim zvršil za Lick-ovo zvezdarno v Kaliforniji. Izdelala sta ga v mehničnem delu Warner in Swassey v Klevelandu, v optičnem pa Amerikanec Clark iz steklovine, kojo je vžil Feil v Parizu.

Železen steber čveterovoglat, ki nosi daljnogled, tehta 360 stotov ter je visok dobri dve nadstropji navadnih hiš; spodaj je širok 10, zgoraj 5 čevljev. Vrh tega stebra je 80 stotov težek nastavek za sprejem polarne osi daljnogledove, katera je jeklena, 10 čevljev dolga ter tehta 28 stotov. (Samo ob sebi se razume, da ta os teče popolnoma vsporedno s zemeljsko osjo.) Deklinacijska os, tej počez nastavljena, je skoraj enake velikosti in teže ter nosi velikansko daljnogledovo cev (tubus), ki meri v dolgosti 15 metrov, v premeru 91 cm ter je skovana iz 4 mm debelega jekla.

Steklena leča (objektiv) ima 91 cm v premeru, ter sama tehta $6\frac{1}{3}$ stotov; moč njena za gledanje v daljavo je za polovico večja kot največjih dosedanjih daljnogledov (n. pr. novega Dunajske zvezdarne) ter bo povešavala do 4000krat. Luna se bo v daljnogledu tako natančno videla, kakor se vidi raz Triglav s prostim očesom 13 milj oddaljena Furlanska ravnina

med Vidmom in Benedkami, ali pa Snežnik pri Ložu. Skupna teža vseh delov je 650 stotov in visočina daljnogledova, ako je ravno v zenit obrnen, nič manjša kot 22 metrov; v Ljubljanski stolni cerkvi bi mu torej v ladiji za visočino že primanjkoval dober meter in le pod kupljo bi se lahko še prosto gibal.

Pa utegne si kdo misliti: Kako pa je mogoče takega velikana pregibati; kako je mogoče brati stopinje, minute, sekunde in njih stotinke iz njegovih fino razdeljenih krogov, ki so kakih 10 metrov oddaljeni od očesa gledalčevega? Čudovito lahko! Vravnan je namreč v ravnotežji; med opazovanjem ga gledalec z drogi brez težave premika sem ter tje, doli in gori. In da ne manjka skrajne ugodnosti: močna ura goni ga sama ob njegovi osi tako, da zvezda — enkrat vbrana v sredo daljnogleda — ostane vedno v njegovi sredini. — Električna žareča luč pa omogoči, da se beró zaznamki rektascenzije in deklinacije kar od okularnega konca.

Ker bo stal novi daljnogled na visokem hribu, tedaj v čistem, prozornem in mirnem zraku, — torej v zelo ugodnem položaju, bo zvezdoznanstvo, posebno takozvana »nebesna topografija«, marsikaj novega po njem zvedelo. Sila zanimivo površje planeta Marsa, krožni sestav Saturnov, lunino površje, naravo repatic in nebesnih meglic i t. d. bode preiskoval ta novi velikan med svojimi starejšimi tudi ne malimi brati.

Stekla tega daljnogleda stanejo 350.000 frankov; celi daljnogled z opazovalno kupljo skoro $\frac{3}{4}$ milijona gld.

Naj tukaj za pregled in primerjanje navajam premere največjih objektivov (leč): Dunajski 68 cm; Pulkova 76 cm; Washington 66 cm; Chicago 425 mm; Cambridge Am. in Tulse-Hill po 380 mm; Greenwich 325 mm; Pariz 300 cm; Kiel 290 mm; Monakovo 270 mm.

Današnji številki je pridejana četrta pôle priloge.

Cena: Za celo leto 1 gld. 60 kr.; za pol leta 80 kr. Uredništvo in upravnništvo je v Marijanišči.

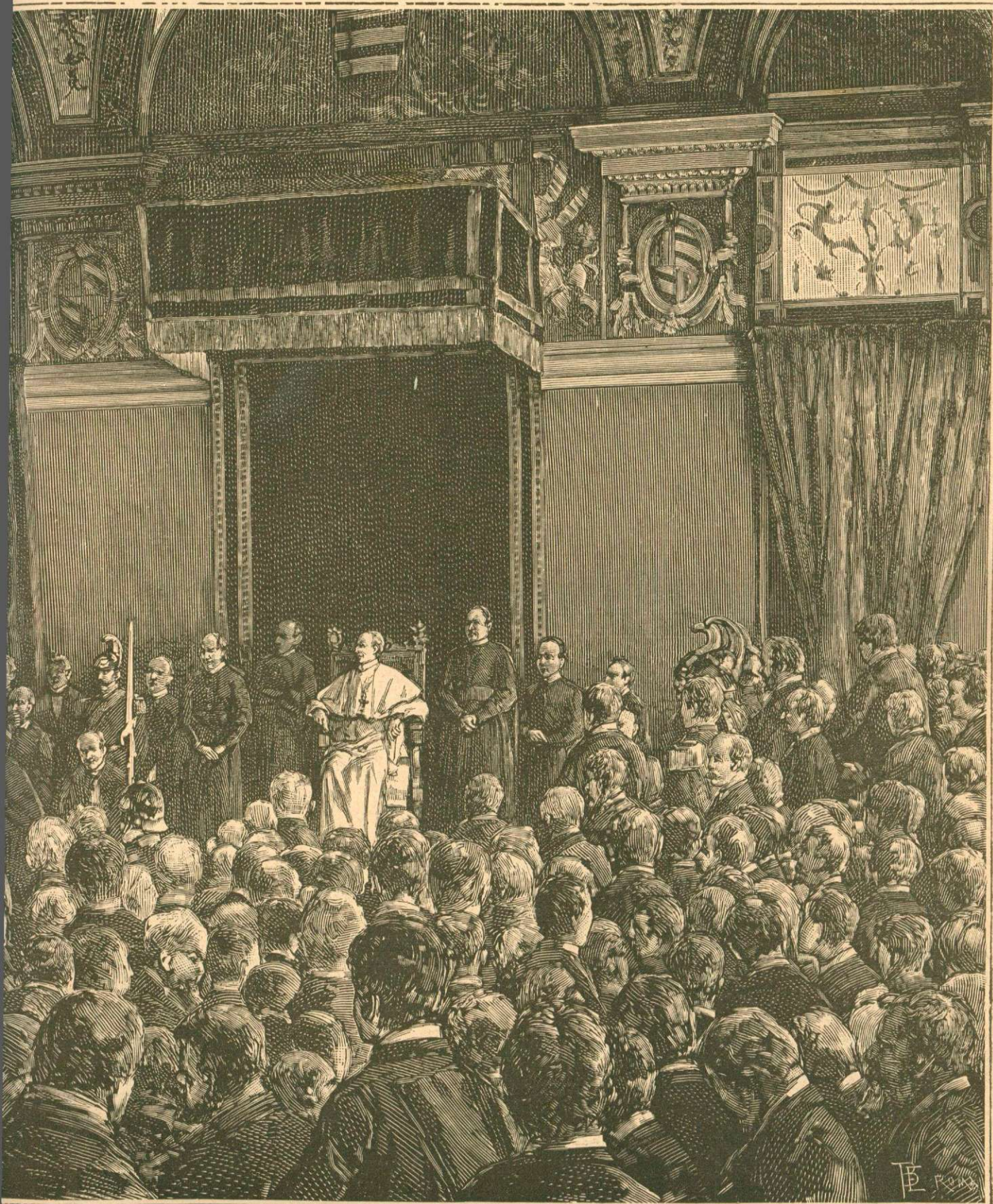
Izdajatelj, lastnik in urednik **dr. France Lampe.** Tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani.

Vatikanska razstava je velikanska razstava prav svetovnega značaja. Prostor zanjo je okrog vatikanskega vrta »della Pigna« za cerkvijo sv. Petra in obsega 7800□ metrov. Razstavne dvorane so večinoma na novo pripravljene; del razstave je tudi v galerijah. Vse stene so bogato preprežene in zakrite, visoki stropi s steklom pokriti, vsled česar je svetloba od zgoraj in je jako ugodna. — Uredba razstavljenih predmetov je izvrstna; bodisi posameznosti, bodisi skupine se odlikujejo z mičnostjo in umetnostjo. Primerna eleganca v zunanosti povišuje dober vtis. Predmeti so razrejeni po deželah in

Slike za naš list so tako izbrane, da podajajo vsaj nekaj izmed vtisov, ki jih dobi potnik v Rimu. Prva je slika »molitve Jezusova na vrtu Getzemani« v »pietra dura« (trdem kamnu), a ni popolnoma »pietra dura«, ampak je na pol-mozaik, kajti razno barvani deli so iz raznih kamnov, n. pr. obleka je iz rudečega jaspisa, obraz, tla, angelj i. dr. so iz oniksov in ahatov. Slika je krasna, okvir je bogato sestavljen iz dragih kamnov. Delo in dar sta iz Florencije. — Druga

dežele razdeljene v škofije. Vstopivši srečamo najprej Avstrijo in kmalu najdemo Ljubljansko škofijo, med koje predmeti Samassovi svečniki najbolj pozornost vzbujajo. Med deželami ima največ razstavnih predmetov Italija, najfineše pa ima Francija. Zares, Francoz vé, kaj je eleganca! Toli ke krasote ni lahko kje videti. — Največji del med razstavljenimi stvarmi so cerkvena oblačila in cerkvene posode. Pa tudi drugačnih ne manjka. Daljne misijonske dežele imajo najmnogovrstnejše domače izdelke, pa tudi prirodine. Vlada rjev darovi: križ našega cesarja itd. so res blesk med drugim svitom.

naša slika nam kaže slovesno avdijencijo katoliških delavcev francoskih v veliki »sala ducale« dne 16. oktobra 1887. Takšne so papeževe avdijencije. Romarjev-delavcev je bilo 2000, zastav več nego 400. Slika kaže prizor, ko grof de Mun bere addresso. — Tretja naša slika predočuje prvo razstavno omaro nadškofije genovske (Genua). — Zgoraj omenjena publikacija bode obsegala 40 zvezkov instane vsa 8 gld. (V »Katoliški Bukvarni« v Ljubljani.)

Priloga 5. števil. „Dom in Svet“-a, 20. maja 1888.

VATIKANSKA RAZSTAVA.

Že v 1. števil. našega lista (stran 16) sem opomnil, da utegne postati sedanja „vatikanska razstava“ zelo pomenljiva za cerkveno umetnost. Takrat »mi podrobnosti še niso bile znane«. A nekoliko pozneje sem imel sam priliko ogledati si jo in sklenil čitateljem »Dom in Svet“-a vsaj malo poročati. To bi sedaj bilo zato lože, — ako bi prostor dopuščal, — ker izhaja posebna publikacija v laškem, pa tudi v nemškem jeziku: »Die vaticanische Ausstellung in Wort und Bild« v prekrasni folio-obliki v »St. Norbertus« Buch- und Kunstdruckerei (Wien, III. Seidlgasse 8), ki je odobrena od razstavne komisije same. Iz te publikacije, katere je izšlo dosedaj 20. števil, podajam tudi čitateljem, — da se jim malo prikupim, — primerno izbrane tri slike. Oglejmo si razstavo vsaj povrhoma!

CORTICELLI. INC.